

УДК 37.04 : 373.62

Шабана С. Б., Омельчук О.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ ХУДОЖНЬОЇ ОБРОБКИ МАТЕРІАЛІВ

У статті обґрунтовується комплекс педагогічних умов, який впливає на ефективність процесу творчої технологічної діяльності учнів у старшій профільній школі, зокрема на розвиток їхніх творчих здібностей. Пропонуються ознаки, критерії та методи дослідження, а також характеристика рівнів розвитку творчих здібностей школярів у процесі профільного навчання художньої обробки матеріалів.

Ключові слова: педагогічні умови, творча технологічна діяльність, творчі здібності, профільне навчання, художня обробка матеріалів.

Ефективність розвитку творчих здібностей старшокласників у процесі профільного навчання залежить від низки чинників і педагогічних умов їх реалізації. Виходячи з особливостей профільного навчання старшокласників художньої обробки матеріалів, необхідно визначити: по-перше, яким чином впливати і які забезпечити умови, що позначаються на розвитку їхніх творчих здібностей; по-друге, показати, які уміння та здібності на конкретному етапі необхідно розвивати в учнів; по-третє, яких результатів здатні досягти учні у процесі творчої продуктивної діяльності у галузі декоративно-ужиткового мистецтва.

У науковій літературі поняття “педагогічні умови” розглядаються як сукупність чинників, обставин, зовнішніх та внутрішніх вимог і параметрів, що забезпечують досягнення педагогічного результату (Ю. Бабанський, Н. Волков, В. Галузинський, В. Краєвський, М. Фіцула, М. Ярмаченко та ін.). Під педагогічними умовами розуміємо сукупність зовнішніх вимог і внутрішніх психологічних установок, задоволення яких забезпечить бажаний результат.

Мета статті – визначити й обґрунтувати педагогічні умови, які впливають на ефективність процесу розвитку творчих здібностей старшокласників у процесі профільного навчання.

При визначенні комплексу педагогічних умов, важливо враховувати такі аспекти: 1) соціальне замовлення держави та суспільства у галузі освіти, зокрема профільної; 2) специфіка профільного навчання та розвивального освітнього середовища у парадигмі реалізації творчих здібностей учнів; 3) сутність педагогічного процесу розвитку знань, умінь і творчих здібностей учнів в умовах профільної освіти; 4) можливість застосування процесуально-технологічного підходу.

Інноваційна стратегія освіти передбачає, що зміст профільного навчання має забезпечувати можливість вибору кожним учнем індивідуальної освітньої траєкторії свого розвитку та сфери для власної самореалізації та самоствердження. Специфіка навчання за технологічним профілем полягає у встановленні рівного доступу до повноцінної освіти різним категоріям учнів відповідно до їхніх здібностей, індивідуальних схильностей і потреб, що “дозволяє дитині зайняти центральну позицію у процесі освітньої взаємодії з навколишнім світом” [2, 4]. Реалізація цієї стратегії можлива за умови включення учнів і педагогів у спільну творчу технологічну діяльність, орієнтовану на розвиток творчих здібностей старшокласників.

Освітня орієнтація спирається на філософсько-методологічну основу, що являє собою систему поглядів на соціальне становлення людини, реалізацію її творчих потенцій. Так, В. Андреев відзначає, що у процесі спільної творчої діяльності перетворюється не лише її предмет, а й група (клас), індивіди якої прагнуть “себе реалізувати”. Під час такої діяльності “індивіди як фізично, так і духовно діють один на одного” [1, с. 36].

Інтерес до профільного навчання, творчої технологічної діяльності у галузі декоративно-ужиткового мистецтва знань учнями пов’язується в єдине ціле з особистістю

вчителя, ставленням до нього як творчої особистості. Виникнення такого інтересу в старшокласників сприяє створенню емоційного тону навчально-творчої діяльності, що виявляється в інтелектуальному налаштуванні педагога та учнів, захопленості і взаємній підтримці, заохоченні, змагальності, спокійній доброзичливій атмосфері.

На паш погляд, найбільш перспективною концепцією, яка дозволяє створити “новий тип пізнавального розвитку школярів”, є концепція В. Ляудіса щодо розвивальної взаємодії учнів і вчителя у продуктивній діяльності [3, с. 40]. Ця концепція дозволяє реалізувати такі цілі: 1) формування нового стилю управління навчально-виховним процесом (нової особистісної позиції у взаємовідносинах учитель-учень); 2) формування нового типу мислення, що сприяє динамічній зміні навчально-виховної ситуації; 3) формування нового діалогічного стилю комунікативної й інтелектуальної діяльності, спрямованих на спільну розробку та реалізацію проєктів.

Таким чином, педагогічна функція з проєктування спільної творчої діяльності представляється як позиція двох функцій: прогностичної й управлінської. Ця діяльність передбачає послідовну реалізацію етапів (див. табл. 1), що містяться у процесі творчості. Важливо, щоб педагог розглядав творчість учнів і як власний процес, стаючи тим самим партнером у творчому процесі.

Відповідно до описаної у таблиці 1 психологічної схеми співтворчості, результатом діяльності старшокласників стане досягнення творчого результату, а результатом діяльності вчителя – фактичний розвиток знань, умінь і творчих здібностей учнів. Такий підхід до організації співтворчості дає можливість переходу від її репродуктивної фази до здійснення творчої практики, що забезпечується реалізацією умови включення учнів і педагогів у спільну творчу діяльність.

Т а б л и ц я 1

Етапи спільної творчої діяльності педагога та учнів

Етап	Зміст	Мета педагогічного впливу
Усвідомлення виду діяльності	Входження у діяльність	Забезпечити особисту участь у новому виді діяльності на основі актуалізації її цілей
	Діяльність, розподілена між педагогом і учнем	Аналіз діяльності, залучення учнів до посиленої операційно-виконавчої діяльності, необхідної для забезпечення результату
Опанування діяльністю	Імітаційна діяльність	Активізувати учнів до спільного пошуку розв’язання проблеми, прояву активності
	Підтримувальна діяльність	Розширити ініціативу, включити учнів в управління діяльністю
Творча діяльність	Діяльність із саморегуляції	Залучити до взаємного та самоконтролю відносно до атрибутів діяльності
	Діяльність із самоспонування	Висунення, обговорення і прийняття цілей діяльності, зовнішніх і процесуальних форм управління із досягнення результату
	Діяльність із самоорганізації	Пошук й апробування способів ефективної співпраці та спілкування між учасниками творчої діяльності, активні зміни позицій учасників у взаємодії
	Партнерство	Перехід до суб’єкт-суб’єктних відносин між учасниками діяльності на основі саморегуляції всіх компонентів у структурі творчої діяльності

Для того, щоб ця система профільного навчання старшокласників художньої обробки матеріалів ефективно функціонувала нею необхідно управляти. Цим зумовлюється вибір другої педагогічної умови – *педагогічне управління процесом розвитку творчих здібностей учнів в умовах профільного навчання.*

Педагогічне управління процесом розвитку творчих здібностей старшокласників в

умовах профільного навчання передбачає взаємодію учасників процесу, яка містить такі аспекти: взаємодію (спілкування) суб'єктів педагогічного процесу та безпосереднє включення у процес взаємодії, а також розвиток відповідних якостей особистості. Одиницею аналізу управлінського процесу є педагогічна ситуація, яка “виступає як момент взаємодії суб'єкта та обставини, суб'єкта і суб'єкта” [4, с. 77]. Схема педагогічного управління процесом розвитку знань, умінь і творчих здібностей старшокласників в умовах профільного навчання представлена на рис. 1.



Рис. 1. Педагогічне управління процесом розвитку знань, умінь і творчих здібностей старшокласників в умовах профільного навчання

Виділяючи “співтворче спілкування” як особливу характеристику процесу розвитку знань, умінь і творчих здібностей, вважаємо, що такий вид спілкування (особливо при розробці творчих проектів декоративно-ужиткових виробів) розкриває особливості функціонування і саморозвитку учнів як непряме управління у процесі співтворчої діяльності, коли на визначеній стадії розвитку творчих здібностей особистості педагогічне управління переходить у самоуправління учнів розвитком власних особистісних якостей.

Таким чином, реалізація умови педагогічного управління процесом розвитку знань, умінь і творчих здібностей учнів в умовах профільного навчання забезпечується: по-перше, створенням підґрунтя для активізації ролі учнів, яке зумовлює перехід від управління до самоуправління; по-друге, системою рефлексно-креативного управління.

Перші дві педагогічні умови забезпечують зовнішні чинники ефективності перебігу педагогічного процесу, однак необхідно володіти інформацією про результативність процесу розвитку досліджуваних якостей особистості учнів. Таким чином, постає питання про розгляд третьої педагогічної умови – здійснення поетапного діагностування розвитку знань, умінь і здібностей старшокласників у процесі творчої технологічної діяльності з використанням розроблених критеріїв.

Одразу ж зауважимо, що для визначення рівня знань й умінь нині пропонується чимало критеріїв і методів діагностування (опитування, тестування, контрольні завдання, оцінка результатів практичної діяльності та ін.). Натомість аналітичний огляд психолого-педагогічної літератури показав, що донині не існує єдиного підходу до оцінки творчих здібностей особистості. Тому виникла необхідність розробки комплексу критеріїв, які містять психологічні, педагогічні та соціальні показники, що дозволяють оцінювати динаміку розвитку творчих здібностей школярів та ефективність педагогічного впливу на цей процес.

**Ознаки, критерії та методи дослідження розвитку творчих здібностей школярів
у процесі творчої технологічної діяльності**

№ з/п	Ознаки	Критерії	Методи дослідження
1	Розвиток інтелектуальних здібностей і структурних особливостей інтелекту	Інтелектуальна компетентність (співвідношення загальноосвітніх і знань, їх обсяг, гнучкість, швидкість, критичність мислення, актуалізація знань про техніку, технології, дизайн, художні ремесла і промисли та ін.). Способи засвоєння знань, глибина аналізу, систематизації, логічності, узагальнення тощо	Тестування, аналіз виконання завдань, спостереження
2	Прояв творчої активності і самостійності у процесі творчої технологічної діяльності	Ступінь інтересу до творчої технологічної діяльності у галузі декоративно-ужиткового мистецтва, прояв інтелектуальної ініціативи: самостійний пошук інформації про вид художньої обробки матеріалів (історія виникнення і розвитку, формотворення, орнаментика, техніки декорування тощо), висунення ідеї щодо реалізації проблеми, пошук способів розв'язання проблеми, наявність самостійно поставлених цілей і способів досягнення результату (уміння здійснення проектно-технологічної діяльності). Ступінь оволодіння нових раціональних прийомів діяльності (при проектуванні, виготовленні та декоруванні виробів)	Аналіз завдань (проектів), бесіда, спостереження, експертна оцінка, самооцінка, самоаналіз
3	Сформованість здібностей до самоуправління і саморегуляції у процесі творчої технологічної діяльності	Готовність реалізовувати функцію самоуправління (розуміння цілей управлінської діяльності, цілепокладання та цілеспрямованість, усвідомлення, планування і коригування процесу творчої технологічної діяльності). Ступінь адекватної оцінки і самооцінки, сформованості власної позиції, володіння уміннями рефлексії та корекції у процесі творчої технологічної діяльності	Аналіз діагностичних завдань, анкетування, бесіда, спостереження, експертна оцінка, самооцінка, самоаналіз
4	Розвиненість комунікативно-творчих здібностей	Ступінь оволодіння й адаптації творчого досвіду інших. Уміння обмінюватися досвідом творчої технологічної діяльності. Поєднання індивідуальної та колективної творчої діяльності. Організація спілкування у процесі розв'язання комплексних творчих завдань	Анкетування, бесіда, спостереження, експертна оцінка, самооцінка

Теоретико-експериментальні дослідження, а також власний педагогічний досвід дозволив дійти висновку: як фіксовані показники можуть бути прийняті рівні розвиненості творчих здібностей учнів, розроблені В. Андреєвим [1, с. 73]. Він основним критерієм вимірювання динаміки розвитку здібностей запропонував рівні сформованості процесуальних характеристик творчої діяльності.

На основі аналізу наукової літератури та використовуючи результати констатувального етапу педагогічного експерименту, нами виділені такі рівні розвитку творчих здібностей учнів у процесі творчої технологічної діяльності: репродуктивний, імітаційний, конструктивний і творчий.

Показниками, які характеризують рівні розвитку творчих здібностей старшокласників, нами обрані такі:

– розвиненість інтелектуальних здібностей (уміння аналізувати, доводити, здатність

бачити проблему й ін.);

– прояв творчої активності і самостійності учнів у процесі творчої технологічної діяльності;

– сформованість здібностей до самоуправління у процесі творчої технологічної діяльності;

– розвинутість творчо-комунікативних здібностей учнів (вміння використовувати творчий досвід інших, здатність до співпраці тощо).

У таблиці 2. представлені **ознаки творчих здібностей старшокласників**, які характеризують результативність процесу творчої технологічної діяльності, їх критерії і методи дослідження.

Т а б л и ц я 3

***Рівні розвитку творчих здібностей школярів у процесі
творчої технологічної діяльності***

№ з/п	Рівні	Характеристика
1	Репродуктивний	Рівень розвитку інтелекту відповідає низькому або середньому. Учні певною мірою володіють способами творчої діяльності, недостатньо розвинена самостійність, відсутня особиста значущість творчої технологічної діяльності. Новий творчий досвід набувають повільно, бачать лише безпосередні результати діяльності. Здібності до рефлексії не сформовані, у груповій роботі завжди займають позицію “виконавця”.
2	Імітаційний	Рівень розвитку інтелекту відповідає середньому та вище середнього. Учні вміють встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, здатні аналізувати й оцінювати отриману інформацію. В учнів спостерігаються спроби поставити мету творчої технологічної діяльності, натомість у них слабо виражена власна позиція щодо організації цього процесу. Вони володіють умінням бачити перспективи творчої діяльності, однак шляхи її коригування сформовані недостатньо. У груповій роботі беруть участь на емоційно-діловій основі, залишаючись у позиції “виконавця” та здійснюючи здебільшого практичний внесок у роботу групи.
3	Конструктивний	Рівень розвитку інтелекту вище за середній та навіть наближений до високого. Учні беруть участь у частково-пошуковій діяльності: вміють побачити проблему, сформулювати ідею, намітити шляхи її реалізації. Їх відрізняє стійкий інтерес до додаткових знань і способів творчої технологічної діяльності; проглядається власна позиція при її здійсненні, однак шляхи коригування цієї діяльності не завжди ефективні. Учні здійснюють організаційно-практичний внесок у групову творчу діяльність, у них сформовані уміння спілкування в “діалоговому” режимі, але функції лідера на себе ніколи не беруть.
4	Творчий	Учні на достатньо високому рівні володіють знаннями та способами творчої діяльності: уміють побачити проблему, сформулювати ідею, намітити шляхи її реалізації, зробити узагальнення та сформулювати конкретні висновки. При проведенні творчої технологічної діяльності спостерігається активність і самостійність. Мета діяльності ставиться свідомо, визначаються конкретні шляхи її реалізації та перспективи роботи. Розвинені вміння пошуку шляхів коригування творчої технологічної діяльності, які приводять до ефективного розв'язання проблеми. Критично осмислюють творчий досвід інших, комбінують нестандартні способи творчої діяльності. Учні організують роботу у групі на емоційно-діловій основі, представляють досвід творчої роботи на високому рівні спілкування, мають розвинені лідерські якості.

Отже, розглядаючи характеристику творчих здібностей, що розвиваються у процесі творчої технологічної діяльності та використовуючи їх компонентну структуру, нами

виділені такі **якості творчої особистості школяра**:

- мотиваційно-творча активність і спрямованість особистості (творчий інтерес, захопленість, прагнення до лідерства у творчому процесі тощо);
- рівень інтелектуального розвитку (передовсім співвідношення загальноосвітніх, мистецьких і політехнічних знань);
- практичні уміння здійснювати творчу технологічну діяльність (виконання проектів декоративно-ужиткових виробів і втілення їх у матеріалі);
- комунікативно-творчі здібності (індивідуальної та колективної творчої діяльності, виконання портфоліо та презентації проекту);
- здібності до самоуправління та саморегуляції;

Як зазначалося вище, нами виділені **рівні розвитку творчих здібностей учнів** у процесі творчої технологічної діяльності, характеристика яких представлена у таблиці 3.

Ці рівні нами одночасно розглядаються як етапи розвитку знань, вмінь і творчих здібностей учнів в умовах профільного навчання художньої обробки матеріалів: перехід від одного рівня до іншого, на наш погляд, дозволяє визначити динаміку процесу розвитку вище зазначених якостей особистості школяра. Виділені на основі аналізу психолого-педагогічної літератури і власного досвіду критерії відображають реальний процес розвитку знань, вмінь і творчих здібностей учнів. Ці критерії використовувалися як під час констатувального, так і формувального етапів педагогічного експерименту для перевірки ефективності змісту та методики профільного навчання старшокласників художній обробці матеріалів.

Висновки та перспективи подальших пошуків. На основі теоретичного аналізу наукової літератури виявлений комплекс педагогічних умов, який впливає на ефективність розвитку творчих здібностей учнів у процесі профільного навчання художньої обробки матеріалів: 1) включення педагогів й учнів у спільну творчу діяльність в галузі декоративно-ужиткового мистецтва; 2) педагогічне управління процесом розвитку творчих здібностей учнів в умовах профільної освіти на основі взаємодії учасників процесу на особистісному рівні, який передбачає перехід школяра з об'єкта у суб'єкт педагогічного процесу; 3) здійснення поетапного діагностування розвитку творчих здібностей старшокласників. Виникає необхідність з'ясувати на практиці ефективність педагогічних умов, які забезпечують процес розвитку творчих здібностей, знань й умінь старшокласників у процесі профільного навчання художньої обробки матеріалів.

Використана література:

1. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности: Основы педагогики творчества / В. И. Андреев. – Казань : Изд. Казанского ун-та, 1988. – 240 с.
2. Концепція профільного навчання в старшій школі // Інформ. зб. МОН України. – 2003. – № 24. – С. 3-15.
3. Ляудис В. А. Структура продуктивного учебного взаимодействия / В. А. Ляудис // Психолого-педагогические проблемы взаимодействия учителя и учащихся ; под ред. А. А. Бодалева, В. А. Ляудис. – М. : НИИОП АПН СССР, 1980. – С. 37-52.
4. Станкевич Л. П. Проблемы целостной личности / Л. П. Станкевич. – М. : Высш. школа, 1987. – 127 с.

References:

1. Andreev V. I. Dialektika vospitaniya i samovospitaniya tvorcheskoy lichnosti: Osnovy pedagogiki tvorchestva / V. I. Andreev. – Kazan : Izd. Kazanskogo un-ta, 1988. – 240 s.
2. Kontseptsiiia profilnoho navchannia v starshii shkoli // Inform. zb. MON Ukrainy. – 2003. – № 24. – S. 3-15.
3. Lyaudis V. A. Struktura produktivnogo uchebnogo vzaimodeystviya / V. A. Lyaudis // Psikhologo-pedagogicheskie problemy vzaimodeystviya uchitelya i uchashchikhsya ; pod red. A. A. Bodaleva, V. A. Lyaudis. – M. : NIIOP APN SSSR, 1980. – S. 37-52.
4. Stankevich L. P. Problemy tselostnoy lichnosti / L. P. Stankevich. – M. : Vyssh. shkola, 1987. – 127 s.

Шабига С. Б., Омельчук О. Педагогические условия эффективной организации профильного обучения школьников художественной обработке материалов.

В статье обосновывается комплекс педагогических условий, который влияет на эффективность процесса творческой технологической деятельности учащихся в старшей профильной школе, в частности на развитие их творческих способностей. Предлагаются признаки,

критерии и методы исследования, а также характеристика уровней развития творческих способностей школьников в процессе профильного обучения художественной обработки материалов.

Ключевые слова: педагогические условия, творческая технологическая деятельность, творческие способности, профильное обучение, художественная обработка материалов.

Shabaga P. B., Omelchuk O. Pedagogical terms of effective organization of the type teaching of schoolboys to artistic treatment of materials.

The article deals with the complex of pedagogical conditions which influences the efficiency of senior pupils' creative technology process at professional school. We mean their creative ability development. We suggest features, criteria and methods of research and characteristic of creative abilities development levels in the process of pupils' professional education of materials art processing.

Keywords: pedagogical conditions, creative technology process, creative ability, pupils' professional education, materials art.

УДК 37.091.12.011.3-051:62/65

Шамчук М. Ю.

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ З ОСНОВ ПІДПРИЄМНИЦТВА У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

На підставі аналізу освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів та магістрів технологічної освіти запропоновано шляхи формування фахової компетентності у майбутніх вчителів технологій з основ підприємництва.

Ключові слова: компетентність, фахова компетентність, вчитель технологій, основи підприємництва, підприємницька компетентність.

Розвиток ринкових відносин в Україні, її інтеграція до Євросоюзу та орієнтація на європейський освітній простір, швидкі зміни інформаційних технологій впливають на рівень вимог до підготовки майбутніх вчителів технологій.

В таких умовах майбутні вчителі будуть не лише професійно виконувати свої обов'язки, а і спроможні підготувати учнів до життя і праці в умовах ринкового середовища. Саме освітня галузь "Технології" надає широкий спектр можливостей для формування у школярів економічного мислення, економічної культури, сприяє більш продуктивному засвоєнню основних понять ринкової економіки, менеджменту й маркетингу, а також відіграє важливу роль у плані професійного самовизначення учнів. Мова йде про ознайомлення учнів з основами підприємництва, що створить стартову основу для орієнтації та розуміння сучасної економіки та ринкових відносин.

Загальні питання підготовки майбутніх учителів до економічного виховання учнів у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи розглядаються у наукових працях педагогів В. І. Абрамова, А. К. Ахметова, Ю. К. Васильєва, В. О. Дідуха, О. М. Кравчук, В. М. Мадзігона, А. С. Нісімчука, М. П. Свіржевського, О. С. Падалки, І. Ф. Прокопенка, В. К. Розова, І. А. Смолюка, Л. П. Тимчишин, Б. П. Шемякіна, О. Т. Шпака; питанням формування економічної компетентності майбутніх вчителів вивчалися А. Войнаровським, М. Бурдаш, О. Ткаченко, О. Якович. Особливий інтерес становить наукове дослідження Л. Г. Козачок щодо наукового обґрунтування змісту і методики викладання курсу "соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" (для спеціальності "трудова навчання") [5].

Метою статті є визначення та обґрунтування шляхів формування фахової компетентності з основ підприємництва у майбутніх вчителів технологій.

Підготовка майбутнього конкурентоспроможного фахівця освіти в Україні включає фахову компетентність вчителів, що пов'язано зі зміною пріоритетів освітнього процесу в